

ση, χωρίς Βικέλα, μάνα μου! χωρίς βεντιγκότα, χωρίς υποστήριξη επίσημη και με κάμποσους καταδιωγμούς, στοχαστήτε το, σ'ας παρακαλώ, τί δύναμη πρέπει να έχουμε, για να προχωρούμε όλοένα, για να πληθαίνουμε κιόλας μέρα τη μέρα. Μά τί κάθουμαι και λέω; Φαίνεται πως θα είναι τρομαχτικό πράμα ή δύναμή μας —ή δύναμη της αλήθειας— αφού μ'ας φοβούνται. Λοιπόν μπρός και πάντα μπρός. Να παρηγορηθώ ο φίλος μου ο δημοδόσκαλος που κόντεψε να παφτή. Αφτός είναι ο αληθινός, ο πλούσιος Αφτός είναι μάλιστα που κ' οι πλούσιοι τον φοβούνται. Αφτός ανάγκητε τον εκατομμυριούχο τον κ. Κ. Σεβαστόπουλο ναφήση στους απαρεφάτους τριάντα χιλιάδες φράγκα χρυσά.

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΑΠΟ ΠΑΛΙΑ ΣΕΡΤΑΡΙΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΑΡΓΑΛΕΙΟΥ

Πέρα, σ'ατα μου χορή, με το φίλο μετάξι,
Νάρθη ο καλός μου τη λαιπή να βρή χρυσά νάλλάξι.
Τάκου, τάκου ο άργαλιός μου,
Τάκου, κ' έρχετ' ο καλός μου.

Μανίλι από το δάκρυμα δέν τούμνε σ'α ξένα,
Αρχοντοπόδες τον ζητούν, κι αυτός ποει για μένα.
Τάκου, τάκου στην αλή μου,
Ωσοπο νάρθη το πουλί μου.

Εγώ το φάδι θα γενώ, κ' επείνος το σημόνι,
Πού να μπλεχτή μίς στο πανί, και πιά να μη γινώτση.
Τάκου, και σε λίγο φτάνει,
Γιά φίλι και για στεφάνι.

Πέτα, σ'ατα μου χορή, χτύπα, χρυσό μου χτένι,
Η άτιέλιωτη Σαρακοστή μερόνυχτο να γένη.
Τάκου, τάκου ο άργαλιός μου,
Τάκου, κ' έρχετ' ο καλός μου.

(1890)

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΔΡΑΜΑ, ΟΧΙ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ*

Μά μέσα μου παλαιθουνε πάντα δυό άνθρωποι. Τί παράξενο! Ένας άνθρωπος που μεθ' με τό δυνατό λικέρι του ατομισμού κ' ένας άνθρωπος που κρυφοζή με τό φανατισμό του πολίτη. Ο ένας φτάνει ως τάκροσύνορα του φιλατομισμού· καιιά φορά ως εκεί που αρχίζει ο μισάνθρωπος. Θέλω να είμ' ελεύτερος

* Κοίτα το παρασμένο φύλλο.

ελεύτερα με τό είναι μου, στην πιό φυσική — όποια κι αν είναι — και επομένως και στην πιό αληθινή και στην ίερή και στην άπαραβίαστη γι' αυτό κατάσταση του είναι μου. Ο κόσμος έμένα ή μοναξιά μου. Μπορώ να πώ με τον άγγλο ποιητή πως γίγαντας αλύγιστος όταν είμαι μόνος. μου λύνονται τά γόντα κ' αίστάνουμαι δη μου την άνη μόρια και την ταπείνωση κάθε φορά που σμιζω με τον πλησίον. Ο άλλος μ' εξευτελίζει. Για να κρατήσω τό εγώ μου άνόθευτο, χρειάζεται να είμαι μόνος. Πώς να σταθώ στο θέατρο, στη χαρά που είναι κατεξοχήν ή συντροφική χαρά; Πώς να μη την άντιπαθήσω; Μά ο άσυμβίβαστος τούτος άτομιστής λογοφέρει μ' έναν πολίτη μέσα μου. Ο πολίτης βλέπει πως τό ιδανικό του ανθρώπου είναι τούτο: πως να παντρέψη την όρμη που αίστάνεται μέσα του και την ειλκρίνεια του εγώ του προς κάποια άρχή σύμφωνη με τον προορισμό του ανθρώπου. Τό άτομο δέν υπάσχει. Είναι κάποιος κοινωνικός νόμος, άπ' την ιστορία ή από τη φύση βλαμένοι, άδιάφορο κάποιος νόμος, που λειτουργούνε σά φυσικοί, γιατί κι αυτοί δέν κρέμονται από τη θέληση του άτόμου· κι αυτοί μ'ας λένε, άνάμεσα σ'άλλα, πως ο άνθρωπος δέν έρχεται για να περάση τη ζωή του αφέντης της μοναξιάς. Ο άνθρωπος είναι υποταχτικός της συντροφιάς· ο άνθρωπος αληθινά για ναφεντέψη, πρέπει να υποταχτή στο νόμο που μ'ας κυβερνά. Αυτός είναι και του καλλιτέχνη ο όρμος, άνίσως και ή μορφα του για τά μεγάλα τον όρζει. Πρέπει να ξαπολύση τό εγώ του μέσα σ'α εγώ τών άλλων, κι όχι μονάχα να του φτάνη πως δίνει στους άλλους μιάν ύψηλή συγκίνηση μίς στιγμής, μά να γίνη τόργανο μίς αλήθειας που χρησιμεύει σε κάποια προκοπή κοινωνική, γενική, πέρ' από τό εγώ του· να πλατύνη τό εγώ του και να τό χιλιάση. Μά για να δουλέψη σωστά ο ποιητής την κοινωνία πρέπει αγγάντια της να σταθ' ο ίδιος, με όλο του τό εγώ, δλόβολο, όποιο κι αν είναι, κι άς είν' εκείνο και άντικοινωνικό. Και τότε που άλλου παρά στο θέατρο θα βρεθ' ο τέτοιος ποιητής μέσα στο στοιχείο του; Πού άλλου παρά στο θέατρο ο ποιητής, και μ' όλα τά χοντροειδή μέσα που μεταχειρίζεται τούτο, που άλλου θα άπλώση φανταχτερά τά χαρίσματα του, τό λυρισμό που δείχνει φτερωμένο κάθε πρόσωπο που πλάθει, την επική μεγαλοπρέπεια, τη φιλοσοφική πνοή, τό μεταχείρισμα τών ζητημάτων, κοινωνικών και διανοητικών, κι άπάνου άπ' όλα τον πόλεμο,

τό νόμο της ζωής, τον έρωτα της ενέργειας, τά προβλήματα κι ότα φέγγουνε σ'άν αστέρια σ'άν ουρανό τών ιδεών, κι ότα άναταράζουνε σ'α φουρτούνες τά τωρινά μας τά περαστικά; Του θεάτρου — όσο κι αν ένοχλεί τά λεπτειλέστα νεύρα μας — ποιάς άρνιέται τό μεγάλο κοινωνικό νόημα; Η Τέχνη, όσο κι αν είναι σκοπός ή ίδια, καιρός να καταλάβουμε πως μεταχειρίζεται και πως ξέρει και μεταχειρίζεται κάθε τρόπο για να δειχτή, και πως άνακτώνεται σε όλα και σ'α παντοτεινά της ζήσης και σ'α διαβατικά της μέρας, και πως παίρνει τά υλικά της, κι από κειν' άκόμα που μ'ας φαίνονται τά πιό πεζά, και πως άπ' όλα περνά, και πως γίνεται, στην ανάγκη, και δάσκαλος και ίεροκήρυκας και δικηγόρος, και ό,τι θέλετε, χωρίς να πάψη από τό να είναι ή Τέχνη. Μά και για τούτα όλα, και για να δυναμώση και για να νυμφωθ' το θέατρο, πρέπει ο ποιητής, σ' έμ'ας τούλάχιστο, και για καιρό πολύ, να τό ξεχάση τό θέατρο· και να τά μαστορεύη τά έργα του μόνο για τό δράμα, όχι για τό θέατρο. Προς τούτο ο ποιητής — που μπορεί να είναι και πεζογράφος, άδιάφορο· γιατί ποιητής λέγοντας έννοώ την τέχνη του λόγου του δημιουργού γενικώτατα — προς τούτο ο ποιητής θα υποταχτή βέβαια και χωρίς να τό πολυστοχαστή, έτσι από την όρμη της τέχνης του, και με τη δύναμη του άσυνείδητου, σ'α καθολικά, σ' άπαρασκάλευτα, σ' εκείνα που είναι τά θέμελα της δραματικής, και, ειδικώτερα, της σκηνής, μά όχι και στους κανόνες που έρχονται ύστερα και είναι πιό πολύ έξωτερικοί και που κοιτάζονται μόν μη σταξη και μη βρέξη, για την παράσταση του έργου και για τη συγκίνηση του πλήθους, μά που είναι ζητήματα δεξιοσύνης και δουλειάς πιό πολύ μηχανικής και σκηνοθετικής και κάνουν πιό πολύ να κατεβήνη και να εξευτελίζεται τό θέατρο με κάποιες πρόληψεις, που καρφώνονται και που προβάλλουνε σ'άν άστυνομικές διαταγές, πως τάχα δέν μπορεί άλλοιότικα να γίνη, και πως, αν δέν κοιταχταούν αυτές, τό έργο δέν είναι για τη σκηνή, και τίποτα. Καθώς φαίνονται, τεχνικές ή σκηνικές ανάγκες, μά πιό πολύ βιομηχανικά τερτίπια, που τούτα όλα κάνουν τό θέατρο, καθώς τό λέει ο Ρενάν μέσα σ'α «Φιλοσοφικά Δράματα του», κάτι τι άνάλογο με τά καφέ σαντάν και τά καφέ κονσέρτα, και κάτι χειρότερα, θάλεγα. Ο ποιητής δέν μπορεί παρά να την αίσθάνεται και της σκηνής τη γνώση, καθώς έχει και τό αίσθη

ΑΝΤΑΡΤΗΣ

(άπόσπασμα)

«Ντροπή σου!» έγραψε πικρή γραφή ή Μπίλιω Γέρακα στο γυιό της, όταν τον έμαθε στην Άρτα. «Ο ξάδερφός σου ο Μπέλιος έρχεται με πεντακόσους. Κοντά του πέν οί δούλοι του σπιτιού σου, μπουλουξήδες του έγιναν οί πατρικοί σου φίλοι και σύ, τών στρατηγών τάγγόνι, βγήκες κάτω άπ' άλλον καπετάνο!»

Κι αληθινά ζήλεψε ο Παύλος Γέρακας, όταν σε λίγες μέρες είδε τον ξάδερφό του ντυμένον τά χρυσά πεσλιά του Θάνου Μπέλια, ζωσμένον την προγονική άσημένια πάλα. Πολέμου μένος έπνεε στο γένος όλο. Ποιάς δέ λαχταρούσε δόξης, ποιάς δέν άνάστνεε στο νού καπετανάτα, άρματωλίκια φημισμένα, τίνος πόθος δέν έπλεκε χλωρές καινούριες δάφνες; Κι ο έγγονός τών στρατηγών να μη ζηλήση!

Αδερφικό φίλι έσμιζε τά χείλη τών δυό άπογόνων του Δημήτρη Γέρακα στο πρώτο τους άπάντημα, άντιζήλιος κ' έχθρες πατρικές έσθύσθηκαν έμπρός στον κίνδυνο του γένους· όμως σπαρτάρισε μέσα ή καρδιά τών παλιών φίλων του σπιτιού του Γέρακα, βλέποντας ξαφνικά άνδρα τό βλαστάρι του άρχοντά τους. Άς τον λέν αυτοί άχάριστο, τους αφέντες του ο ραγιάς δέν τους ξεχνά. Πρόθυμα θ' έτρεχαν κατόπι στο λεβέντη άντάρτη οί μισοί άπ' τάσκέρι του Βασίλη Μπέλια, φτάνει να μοιράζε λουφέ κ' εκείνος.

Με όρμη σ'α Γιάννα να σταματήσουν ήρθαν στην Άρτα ο Παύλος Γέρακας κ' οί σύντροφοί του· μά πως να πέν, αφού ο στρατός στην Ήπειρο δέ βγαίνει; «Όλο συντάζεται και συνταγμό δέν έχει. Ραθυμας, άνεργος περνούν ήμέρες κ' έβδομάδες. Άνάκατα στρατός και ρέμπελοι γυρίζουν σ'α στενά σοκάκια, τρών, πίνουνε, μεθοκοπάνε στις ταβέρνες· φωνές, άντάρα και κακό, καυγάδες και ρεμούλες· τί να πρωτοφιλήν οί γυμνασμένοι στρατιώτες, του ποταμού τους πόρους ή τά πορτοκάλια σ'α περβόλια; Άντυτος ο πολός στρατός, άρλεκίνος ο άλλος. Πού να γνωρίσης τον ταχτικό άπό τό ρεντίση; Άρμάθα, σταυρωτά σ'α στήθη τά φουσεκία κι ο άντάρτης κι ο στρατιώτης,

στον όμο κρεμαστούς τους γκαράδες τους κ' οί δυό, τη λόγχη με σκονιά ζωσμένη, ή περαστή στη ζώνη σ'α χατζάρι, κορώνη ο ρέμπελο στο σκούφο του, ο ταχτικός με σκούφια δίχως στέμμα, με ήμίψηλο ή λεπρό μαντύλι. Κι ο Παύλος κ' οί συντρόφοι του γυρεύουν ναύρουν πόρο να αίσθάλουν».

*

«Παυλακη, έδώ και σύ!» ξαφνίσθη, βλέποντας τον Παύλο Γέρακα, ο ξάδερφός του λοχαγός Βουλοδής. «Πού να σε βάλη ο νού; μου σταυραστό! Σ'α Γιάννα λοιπόν και συ με τους ασφάδες;»

«Σ'α Γιάννα!» άπάντησε με τόνο ο άντάρτης, πειραγμένος άπ' την εϊρωνία του λοχαγού.

«Δέν κάθεστε, να πέρη λίγο τό ποτάμι!»

Κ' έγέλασε μονάχος με τό χωρατό του, κουνώντας άνω κάτω τις πλάτες του ο λοχαγός.

«Έλα, πάμε να σου κάμω τά μουσαφερλίκια τώρα», καλόπισσε τον τσινισμένο άντάρτη και τον άγκάλιασε να μνή του φύγη.

Η άφέλεια του ρουμελιώτη άξιωματικού άφώπλισε τον Παύλο.

«Άσε τάστεια, πές μου τί ξέρεις τώρα;» τον ρώτησε ξυκ κάθισαν στο καφενείο.